

ש י ח

יוצא לאור לעילוי נשמת הקדושים

מיכאל יצחק מליק ואברהם פלדמן הי"ד
שנפלו עקב"ש בקרבות רמת הגולן במלחמת יום כיפור, תשל"ד

פרשת נח, מרחשון תשע"ו **שנה שלושים ושמונה, גליון מס' 2**

גליון זה יוצא לאור בחסות עיריית רחובות, המחלקה למורשת ישראל

ארשת

"וַיִּחַל נח איש האדמה"

החורבן הגדול ביותר מאז ומעולם, היה ללא ספק, המבול. חורבן מוחלט זו, (כ): "וַיִּמַח אֱתֵּיכֶלֶתִי קִיּוֹם אֲשֶׁר עָלְפָנִי הָאָדָמָה, מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ עַד־קֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְיִמְחוּ מִן־הָאָרֶץ, וַיִּשָּׂא אֱלֹהִים וַאֲשַׁר אֶת־בְּתֵּחַהּ". מתוך החורבן הזה יוצא נח וולו תפקידו, שאם גם לא נאמר לו במפורש, מתבקש מאליו, בניית העולם מחדש. אם זה תפקידו, עליו להתחיל משהו. נח בוחר בעבודת האדמה ובתוכה בנטיעת כרם (ט, כ): "וַיִּחַל נח אִישׁ הָאָדָמָה, וַיִּטֵּעַ כֶּרֶם". לכאורה, מה רע בכך? אדרבא, הגפן משלבת בתוכה שני מרכיבים: הנאת האדם – (תהלים קד, טו): "וַיִּזְנוּ יָשָׁחוּ לִבָּב־אֲנוֹשׁ" והנאת הקב"ה, כביכול (נימוקי יוסף, בבא בתרא, לג, א): "וַיִּזְנוּ שְׂמֹנֶה מֵנִסְכִּים עַל בְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ".

אלא, שהתורה מתארת את המשך השתלשלות העניינים (ט, כא): "וַיִּנְשֶׂה מְרִינֵן וַיִּשְׁקֶר, וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אֲהֵלֶיהָ". ההתגלות הבהמית של נח, המתפלש בעפר מתוך שכרותו, מצביעה על צד אחד בהווית האדם, מול צד אחד בשבחו של היין. בהווית האדם, מוצג נח שאך זה עתה ניצל מהמבול ומחורבן העולם, בזכות (ו, ט): "אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתָּיו, אֲתֵּיחָלְקִים הַתְּהִלָּתֹךְ", אשר מרגיש צורך, עם צאתו מהתיבה, להקריב קרבן תודה לה' ובצעד הבא משיל מעל עצמו את מעטה הקדושה והופך להיות גוף ארצי ההולך אחר תאוותיו. כיוצא בזה מוצאים אנו גם אצל לוט (ט, לב-לט): "לָקַח נֶשֶׁקָה אֲתֵּאֲבִינוּ וְנִשְׁקָה עִמּוֹ, וְחָמָה מְאֹדֵנוּ וְנִרְעַ. וַתִּשְׁקִינָה אֶת־אֲבִיהֶן וַיִּזְנוּ בְּלֵילָהּ הַזֶּה, וַתִּבְאֵה הַבְּכִירָה וַתִּשְׁקֶב אֲתֵּאֲבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁקְבָהּ וּבְקוֹמָהּ".

בשני המקרים, גם זה של נח וגם זה של לוט, מוצאים אנו שהתוצאה אינה רק ההתמוטטות האישית של צלם האדם לדרגת (קהלת ג, ט): "וַיֹּמְתֵר הָאָדָם מִן־הַקְּדֻמָּה אֲזַן", אלא התמוטטות של המסגרת המשפחתית ממנה עתידים לצאת הדורות הבאים, כדי ליצור שרשרת דורות טהורים הבונים עולם טהור, המבין את "מוֹתֵר האדם מן הבהמה".

חיינו של האדם מישראל, שזורים במצוות הקשורות בעבודת האדמה ובשימוש בתוצרתה. כל הכיבוץ התלווית בארץ, יוצרת אצל עובד האדמה, את ההכרה העמוקה של שותפות בין עמלו של האדם, ל"בְּרִכַּת ה' היא תַּעֲשִׂיר" (משלי י, כב). מתוך כך, גם את הצורך לחלוק את פרי עמלו עם אלה שאין להם: הָנֵר, היתום והאלמנה. כפי שנצטוונו אך לפני ימים אחדים, בעת קיום מצוות חג הסוכות (תנחומא, ראה): "אם אתה משמח את שלי, בימים טובים שנתתי לך, אף אני משמח את שלך, בבית הבחירה". דמותו של נח המתגלגל בְּאֵהֶלָה, בשכרותו, רחוקה מאד מהדמות הנדרשת מאתנו בקיום מצוותיו של הנבוא יתברך.

נפתלי יערי

גליון זה מוקדש לע"י ר' חיים שמואל ב"ר נפתלי יערי ז"ל
נלב"ע ט' במרחשון תשכ"ו
ולע"י משפחות ון דר וולדה ומינדוס שנספו בשואה הי"ד

גליון זה מוקדש אף ע"י ר' יוסף בודנר נ"י
לע"י אחיו, ר' נפתלי ב"ר מנחם מנדל בודנר ז"ל, נלב"ע ה' במרחשון תשס"ה

תנצב"ה

לוארם נלך / עורך: נפתלי יערי

"איש צדיק תמים היה בְּדִרְתָּיו" (ו, ט)

מספר אחד מתלמידיו של הצדיק הירושלמי - ר' אריה לוי זצ"ל, בישיבת "ש"י חיים" בירושלים: באחד הלילות, הופתעו הורי לראות את ר' אריה ניצב בפתח ביתו. התברר, כי בצהרי אותו יום, ניגשתי לחדרו של ר' אריה שהיה המשיח הרוחני בתלמוד-תורה "ש"י חיים", כדי לשאול אותו משהו. ר' אריה היה עסוק באותה שעה ובקשני בעדינות כי אמתין לו מעט.

משנתארכה השעה ור' אריה עדיין היה עסוק, הלכתי לביתי. בלילה, בא ר' אריה לביתי כדי לשמוע מה בני. התברר, כי נזכר ועלה חשב בלבו שמא ציער אותי בהמתיני לו לשווא ומחשבה זו הטרידה אותו.

תמוה הורי ואמרו לו: ר' אריה, בשל כך היית צריך להטריח עצמך ולכתת רגלך בלילה עד לביתנו? והרי היית יכול לשאול אותו למחרת בבוקר לחפצו!!

רציתי להפיס את דעתו של בכנס, לא רציתי שיצטער בשל כך אף לילה אחד, ענה ר' אריה.

על פי "צדיק יסוד עולם"

"איש צדיק תמים היה בְּדִרְתָּיו" (שם)

פעם שאל בנו של ר' אריה לוי - הצדיק הירושלמי זצ"ל, את אביו: מדוע מרבים כל כך הרבה אנשים לבוא אליו ולתנות בפניו את צרותיהם, הלא הוא עצמו אינו אדם עשיר ואף אינו בעל מופתים וסגולות, מה יש בידו לעשות כדי לעורר להם?

השיב לו ר' אריה: אכן נכון שיש בירושלים עיר הקודש צדיקים רבים וגדולים, בעלי מופתים וסגולות, ויש בה בירושלים אף אנשים רבים אמידים ועשירים הרבה יותר ממני. האנשים באים אלי לא בגלל עושרי, שכירותי לך איננו ולא בגלל חכמותי, שהרי יש חכמים ממני בהרבה. באים הם אלי רק כיוון שהם מרגישים שבשעה שהם מדברים עמי ושוטחים את צרותיהם בפני, לא רק שאני מקשיב לדבריהם, אלא הם מרגישים שאני מבין אותם, שאני חש את מצוקותיהם, כאילו הייתי מולבש בתוך גופם. יודעים הם, כי לבי נתון עם השואל והמבקש, לא פחות משנתון הוא עם עצמו.

על פי "צדיק יסוד עולם"

"וַיְהִי הַגֶּשֶׁם" (ז, יב) "וַיְהִי הַמַּבּוּל" (ז, יז)

פרנסי קהילת פרנקפורט, נמנו וגמרו להחליף את החזן הראשי באחר, וזאת כיוון שיצא רינון שהוא קל דעת ומזלזל במצוות. בא אותו חזן אצל רבה של פרנקפורט - רבי אביש פילד, כדי לדבר על לבו שיפעל אצל הנבאים לביטול ההחלטה. בין השאר, כדי להצדיק את בקשתו, אמר לו בנימה של התממות: "יָרָאָה נא רבנו, מה גדול כוחי בתפילה, הנה עברתי לפני התיבה בתפילת הגשם בשמיני עצרת השנה ואך סיימתי את תפילת הגשם, מיד נתקדרו השמים בעבים וגשם סחף יתך ארצה".

רבי אביש שהכיר את החזן שאין תוכו כברו וכי יש אמת ברינונים ולכן תמך בהחלטה להעבירו מתפקידו, אמר לחזן בחיך: להווי ידוע לך, שאנשים כמוך כבר הורידו לעולם לא רק גשם, אלא אפילו מבול...

על פי "תולדות היהודים בגרמניה"

חברי המערכת: הרב אברהם פוס, משה רוט, נפתלי יערי, יהודה מליק

העריכה בסיוע אברכי כולל "יד ברודמן" ללימודי הוראה ודיניות, בית שפירא, רחובות

טלפון: 054-4233763 08-9412048

אתרנו באינטרנט: www.pirsuma.com/siach

הדפסה: דפוס ש.הר. רחובות טל. 08-9475106

בסיוע כולל "יד ברודמן" רחובות

המושותף לסדום ודור המבול

כשהקבי"ה רואה "כי רָבָה רָעַת האדם" (ו, ה), מתחרט על בריאתו ורוצה להשמיד עולמו. לא ברור מהי הרעה ומה חומרתה, ולשון הכתוב "מעודנת" בתיאור הרעה. לכן, עדיין אין החלטה להשמיד, רק כוונה. הוא רואה, שהמצב מתחיל להידרדר ועדיין לא חמור, ומחכה לראות כיצד יפול דבר. והנה בתחילת פרשתנו, כבר יש הסבר למהות החטאים: **"וַתִּשְׁחַת הארץ לפני האלקים, וַתִּמְלֵא הארץ חָמָס"** (שם, פסוק יא). לשון השחחה, כדברי **"דעת מקרא"**, מראה על מעשים חמורים, מעשי תועבה, ולמרות שאין ציון של טאט מסוים, ברור לנו, שלשון הכתוב "חריפה" יותר. **רש"י** על אתר מסביר, ש"וַתִּשְׁחַת" - הכוונה לתחום הערייות ותחום העבודה זרה, ו"חָמָס" = גול. על פי **"דעת מקרא"**, החמס כולל גם שפיכות דמים. עתה ברור לנו, למה בא מבול: הם עברו על האיסורים החמורים ביותר, ואף עשו זאת "לפני האלקים" - בפרהסיא (כדעת ה"אבן עזרא" ו"דעת מקרא") ולכן זה חמור יותר.

וכשהייתה הידרדרות במעשי האדם, אז: **"וַיִּבְרָא אֱלֹקִים את הארץ, והנה נִשְׁחַתְתָּה" (שם, פסוק יב)** - הפעם הקבי"ה רואה ומבין, שהמצב חמור, ועתה הוא כבר פוסק את הדין, וכתוב בפנינו לנו (שם, פסוק יג): **"קִץ כָּל בָּשָׂר בַּאֲפֵן, כִּי מָלְאָה הארץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם"**. יש לשים לב, שכמות החוטאים היא עצומה - "מָלְאָה הארץ", "כל בשר" (פסוק יג) ועוד. מסביר **"דעת מקרא"**, שהקץ - המורענות עומדת לבוא לעולם, כי באה לפני כסא משפט, כל השחחת העולם.

מהנאמר עד כה ניתן להסיק: א. הקבי"ה אינו ממהר להשמיד, ומחכה לראות אולי... ב. הוא שופט על פי "מראה עיניו" ולאחר שיקול דעת. ג. הוא מעניש רק על מעשים חמורים מאוד. ד. ההשמדה - רק אם כולם או רובם חטאו. ה. וקשה: הרי אין עונשין לפני שמוהרים! על פי **המדורש**, נח היה המתיריע על פי **הפגש**: החטאים הם שקליים ואיסורים ברור לכל העולם. ו. הקבי"ה מעניש רק כשהחוטאים מגיעים לרמת חטאים, באיכות ובכמות, מעל לנורמה הסבירה בחברה אנושית.

בפסוק יג נאמר, שהקבי"ה משיחיתם "כי קִלְקָא הארץ חָמָס", ואין איזכור של שאר ההשחחות. מסביר **רש"י**: "לא נחתם גור דנים, אלא על הגול". ללמדנו, עד כמה חמור הגול, הכולל כניעל רצח. לכן, "ידור הפלגה" שמדוד בה, לא נשמדו כ"ידור המבול", כי הייתה אהבה ביניהם. דוגמת נוספת מהתורה ל"תורת השלבים" הימל ולחומרות מבויית היא השמדת סדום. גם שם באה לפני חי עקצת העשוקים, חי ירד לראות, גם שם כולם חטאו, ואין שם אזהרה לפני השמדת. הקבי"ה קפץ בגולם שבו לחיות בו, ומי שחורג, כגון: דע"ש, עמלק, קדפי וכדומה, אין להם זכות קיום והם יושמדו.

מנחם אדלשטיין

שיח באור החיים

זכרון נח

לאחר שהמבול ירד על הארץ, כעונש על מעשיהם הרעים של נח ודורו, אומרת התורה כי הקבי"ה זכר את נח ואת החיות והבהמות אשר איתו בתיבה ועל כן הפסיק את המבול: **"וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־אִתּוֹ בַּתִּיבָה"** (בראשית ח, א).

רבי חיים בן עטר מקשה: מדוע יש צורך להוסיף שהקבי"ה זכר גם את כל החיה והבהמה, שהרי נח היה ראוי לזכירה מצד עצמו, כדוגמת תפילת ראש השנה שבה נאמר "גם את נח באהבה זכרת": **"וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת־נֹחַ"**. טעם שלא הספיק זכרונו של נח והוסיף לומר "זאת כל החיה!" תירושו הראשון, כי מתוך שהחיות והבהמות מצויית עם נח בתיבה, הן נותנות וזכרון כי העולם הקיים מציור חיים כדוגמת האדם והבהמה, צריך להימשך באמצעותם גם לאחר הכחדת המבול את העולם: "אילו, כי להודיע בא, גם כי לצד החיה והבהמה אשר אתו לבד יספיק לזכור. ומירוש הדברים, בדרך לא זו אף זו".

תירוץ נוסף או מוצאים בדברי בעל ה"אור החיים", המבוסס על דברי חכמינו במדרש: "אמר רבי לוי: כל אותן י"ב ח'ש, לא טעם טעם שנה - לא נח ולא בניו, שהיו זקוקין לזון את הבהמה ואת החיה ואת העופות. רבי עקיבא אומר:

אפילו שבישתיו (ענני עץ) לפילון וזוכית לעמיות הכניסו בןן לזון אותן. יש בהמה שאוכלת לבי שנות בלילה ויש אוכלת לשלשה" **(מדרש תנחומא - נח, סימן ט)**.

נח ובניו טרחו טירחה מיוחדת, על מנת להאכיל את הבהמות והחיות אשר היו איתם בתיבה, כל חיה במזון ובזמן הראוי לה.

"עוד ירצה על זה הדרך 'וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת־נֹחַ', גם זכר כל הטורח והעול אשר עליו מהבהמה והחיה וגי אשר אתו בתיבה וחמל עליו. גם בזה קלל קמו לצרה שִׁמְצָאָנוּ לנח (תנחומא) קטָאָרִי אשר הכישו ונסתכן בתיבה לרוב תוספת טרדתו וכו'. גם מניעת רפואה למחלתו, נְקָאָתָא אומר, כי עיקר הזכרון הוא לנח" **(י"אור החיים - בראשית ח, א, ד"ה ויזכור)**.

על כן, רומזת התורה, כי הקבי"ה זכר את נח ואת מעשיו הטובים עבור החיות והבהמות, עד כדי כך שפעם אחת נח השתהה מלזון את האריה ובעקבות זאת פצעו האריה. כפי שמסופר במדרש: "אדאמר רבי יוחנן בשם רבי אלעזר בקבי יוסי הגלילי: פעם אחד, שהה נח לזון את הארי, הכישו הארי ורצה צולע, שאמר לו, (ג): 'וישאר אך נח'. אך, שלא היה שלם ולא היה כשר להקריב קרבן, והקריב שם בנו התחתי" **(מדרש תנחומא - נח, סימן ט)**.

נח ובניו טרחו עד קצה גבול כוחם, כדי לתת לכל ברייה וברייה די מחסורה. על כן, זכר הקבי"ה לטובה את מעשה נח כלפי הבהמות והחיות, ומלמדנו, כי העולם שיקום לאחר המבול - "עולם חסד יבנה".

הרב אבי שיח

פינת ההלכה

המקדש לאחרים כשאינו יוצא ידי חובתו (ב)

שבת שעברה למדנו, שגם אדם שכבר יצא ידי חובת קידוש שבת, או שאינו מתכוון לאכול עתה ונמצא שאינו יוצא ידי חובת הקידוש, יכול להוציא אחרים ידי קידוש משום שקידוש חיוס נחשב לברכת המצוות, שהדין בה הוא "מי שיוצא - מוציא". ביחס לקידוש הבוקר, ראינו שיש ראשונים הסוברים, שמי שיוצא - אינו יכול להוציא, ויש הסוברים שיכול להוציא, כבלילה.

הטור הביא דעת **"בעל הלכות גדולות"**, שאם האחרים אינם יודעים לקדש - יכול לקדש להם, אך אם יודעים לקדש - אינו מקדש להם.

"בית יוסף" ביאר, שטעמו הוא, שכל הדין של "מי מקדש על הפת, זה רק להוציא שאינו בקי, אך את הבקי אי אפשר להוציא ידי חובתו (וראה למען דברי הביאור הלכה)".

"שולחן ערוך" (רע, ד) פסק: "יכול אדם לקדש לאחרים, אף על פי שאינו אוכל עמהם, לדלידהו הוי מקום סעודה. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים

אם אינו נהנה עמהם (ברכות הנהנין), כיון דהאי 'בורא פרי הנפץ' הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי (ברכת המצוות) ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה".

רמ"א (שם): "ואפילו בקידוש של יום בשחרית בשבת, מותר לעשות כן".

יש להעיר, שאף שרק הרמ"א הזכיר שגם בקידוש של שחרית יכול להוציא אחרים, מכל מקום, גם הישולחן ערוך" מסכים לכך, כמבואר בדבריו לעיל (קסו, כ).

"שולחן ערוך" (שם): "יהוא שאינם יודעים (לקדש). ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעים עמהם, שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו".

"המשנה ברורה" הביא, שה"פרי חדש" חולק על דברי ה"שולחן ערוך" וסובר, שאפשר להוציא גם את הבקאים, וכן הכריע ה"ביאור הלכה" (ד"ה והוא) וכתב, שבדברי הטור בשם "בעל הלכות גדולות" שאין להוציא את הבקי - זה רק למצווה בעלמא, לכתחילה.

"המשנה ברורה" (שם, סק"יט) כתב, שבברכת "המוציא" של שבת (בלשם הסעודות), אינו יכול להוציא אחרים - מי שאינו אוכל.

אם מקדש על הפת, כתב ה"משנה ברורה" (שם), שמי שאינו אוכל - יכול להוציא אחרים. ה"פרי מגדים" (טוף סק"ג) סייג שזה דווקא בלילה. אך אם מקדש על הפת בבוקר - אינו יכול להוציא, וכן פסק ה"שמירת שבת כהלכתה" (פרק נא, ח).

הרב אריה ויזל

"חנוך לנער"

בין נח לאברהם - מעשה אבות סימן לבנים

אחד העקרונות הראשיים בכל תורת חינוך הוא "הדוגמה האישית". אין להעלות על הדעת שיטת חינוך הדוגלת ב"ממני תראו וכמוני לא תעשו". מעניין, על כך, לראות את ההבדלים שבין נח לאברהם על רקע עקרונ זה.

כאשר אנו פוגשים לראשונה בנח, מספרת לנו התורה (בראשית ו, ט-י): "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתָּיו, אֵת הָאֱלֹקִים הִתְקַלַּף נֹחַ. וַיִּוָּלַד לֹחַם שְׁלֵשָׁה בָנָיו, אֵת שָׁם אֵת חָם וְאֵת יָפֶת". בהמשך, כאשר נכנסים לתיבה מפני מי המבול, מסופר (שם, פסוק יח): "וַהֲקַמְתִּי אֵת בְּרִיתִי אִתְּךָ, וְאֵת אֵל הַתֵּבָה אֵתָּה וְבָנֶיךָ וְאֵתְּךָ וְנָשֵׁי בָנֶיךָ אִתְּךָ". מי היא אשתו של נח? מי הן נשות בניו? מה דרכו החינוכית של נח ביחס לבניו ביתו! התורה אינה מספרת דבר. אולם, מקריאה בין השורות, יכולים אנו להציץ ולראות את דרכו של נח. מיד לאחר המבול, יוצאים נח ובניו משפחתו מהתיבה ומגלים, כי נותרו בודדים בעולם. מוטל עליהם עתה תפקיד, להקים עולם חדש. על איהו בסיס עומד נח לבנות עולם אנושי חדש זה! בתחילה הדברים מבטיחים, נח מודה לה', כפי שנטמר (ח, כ): "וַיִּבְרָךְ נֹחַ מִבְּתוֹם הַיָּם, וַיִּקַּח מִכָּל־הַבְּהֵמָה הַשְּׂוֹמֵרָה וּמִכָּל־הַחַיָּה הַשְּׂוֹמֵרָה וְעַל־כָּל־מִגֵּב הַיָּם (שם, פסוק כא): "וַיִּבְרַח ה' אֵת יִרְחָם הַגֵּיחַם, וַיֹּאמֶר ה' אֵל־לִבּוֹ: אֵת אִשְׁךָ

לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעורו, ולא אסף עוד לקחת את כל חי קאָשֶׁר פְּשִׁיתִי".

מתוך דו-שיח כזה של קדושה, מצפים היינו למשך רוחני, היכול להתוות דרך חינוכית לבאי עולם. תחת זאת, מוצאים אנו (ט, כ-כא): "וַיִּחַלֵּן לֹחַ אִישׁ הָאָדָמָה, וַיִּטַע כֶּרֶם. וַיִּשְׁתַּן מִן־הַיִּץ וַיִּשְׁכַּר, וַיִּתְּנֵל בְּתוֹךְ אֶהְלֵה" ואומרים על כך חז"ל (בראשית רבה לג, א): "עשה עצמו חולין". אין פלא על כך, שבנו של נח - חם, עושה את אשר הוא עושה וזוכה לקללת אביו.

לא כן אברהם. כאשר מתגלעים ויכוחים בין רועי אברהם לרועי לוט, דואג אברהם ללוט ומאפשר לו לבחור בחירה ראשונה, את הארץ בה יבחר. גם כאשר נולד יצחק ושרה מבקשת לגרש את ישמעאל, על הדבר בעיני אברהם המצפה שישמעאל ילמד מדרכיו. אין פלא אימא, שהקבי"ה מתאר את דקתו של אברהם במילים (יח, יט): "כי ידעתי, למען אָשֶׁר יִצְחָק אֵת בְּנֵי וְאֵת בֵּיתוֹ אֶפְרָיִם וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּטִי". רק מי שמדגים התנהגות נכונה, יכול לצפות להתנהגות הולמת.

נפתלי יערי